

framework of each module implementation. Efficiency of coaching lessons was estimated by students.

Key words: *professional training of future specialists in the social sphere, professional intelligence of future social specialists, intellectual coaching, professional intellectual coaching.*

Відомості про автора

Мельничук Оксана Богданівна, доцент кафедри психосоматики та психологічної реабілітації Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова кандидат психологічних наук, доцент

Melnichuk, Oksana Bogdanovna., Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Department of Psychosomatic and Psychological Rehabilitation, Drahomanov National Pedagogical University

E-mail: oxanamelnichuk@ukr.net

УДК 159.923.2

Павлюк М.М.

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Павлюк М.М. Модель розвитку самостійності майбутнього фахівця.
У статті розглянуто підходи до розуміння психології розвитку самостійності майбутнього фахівця. Сутність самостійності визначається як складна інтегративна якість особистості, яка характеризується рівнем усвідомленості, автономності, ціннісним ставленням до себе та інших, свободою та незалежністю з одного боку, а також відповідальністю та рішучістю з іншого боку, гнучкістю, креативністю.

Представлено модель розвитку самостійності майбутнього фахівця в основі якої складові суб'єктного досвіду, компоненти розвитку самостійності: когнітивний, інтерактивний, особистісно-рефлексивний, операційний. Описа-

но наступні блоки запропонованої моделі розвитку самостійності майбутнього фахівця: мотиваційний, теоретичний, практичний блоки. Єдність, взаємозв'язок і взаємообумовленість цих блоків визначає цілісність самостійності як системної якості особистості майбутнього фахівця.

Зроблено висновок про те, що розвиток самостійності майбутнього фахівця надзвичайно складний та багатогранний процес, який розглядається в межах як окремих методологічних підходів: особистісного, діяльнісного, ціннісного, так і інтегрованих: суб'єктно-екзистенційного, системно-синергетичного, ресурсно-компетентнісного.

Підкреслено, що самостійність відіграє роль пускового механізму самовизначення особистості. Самостійна особистість володіє внутрішнім потенціалом постійного активного вибору, самовизначення в різних життєвих і професійних ситуаціях.

Ключові слова: самостійність особистості, модель розвитку, суб'єктність, самоусвідомлення, свобода, ініціативність.

Павлюк М.М. Модель развития самостоятельности будущего специалиста. В статье рассмотрены подходы к пониманию психологии развития самостоятельности будущего специалиста. Сущность самостоятельности определяется как сложное интегративное качество личности, которое характеризуется уровнем осознанности, автономности, ценностным отношением к себе и другим, свободой и независимостью с одной стороны, а также ответственностью и решимостью с другой стороны, гибкостью, креативностью.

Представлена модель развития самостоятельности будущего специалиста в основе которой составляющие субъектного опыта, компоненты развития самостоятельности: когнитивный, интерактивный, личностно-

рефлексивный, операционный. Описаны следующие блоки предложенной модели развития самостоятельности будущего специалиста: мотивационный, теоретический, практический блоки. Единство, взаимосвязь и взаимообусловленность этих блоков определяет целостность самостоятельности как системного качества личности будущего специалиста.

Сделан вывод о том, что развитие самостоятельности будущего специалиста чрезвычайно сложный и многогранный процесс, который рассматривается в рамках как отдельных методологических подходов: личностного, деятельностного, ценностного, так и интегрированных: субъектно-экзистенциального, системно-синергетического, ресурсно-компетентностного.

Подчеркнуто, что самостоятельность играет роль пускового механизма самоопределения личности. Самостоятельная личность обладает внутренним потенциалом постоянного активного выбора, самоопределения в различных жизненных и профессиональных ситуациях.

Ключевые слова: самостоятельность личности, модель развития, субъектность, осознание, свобода, инициативность.

Актуальність. Освітньо-науковий процес у сучасній вищій школі здійснюється на засадах компетентнісного, системного, інтегративного підходів із застосуванням інноваційних, інтерактивних технологій, що визначає гуманістично-творчий стиль суб'єкт-суб'єктної взаємодії, дослідницький характер навчання майбутніх фахівців.

Сучасні заклади вищої освіти виступають у якості трансляторів гуманістичних цінностей, які особистість має обрати самостійно в умовах спеціально організованого освітнього середовища. Система ціннісних орієнтацій особистості виступає у якості регулятора і механізму такого розвитку, визначаючи форму та

способи реалізації намічених цілей. Таким чином досягається рівень розвитку суб'єктності, що послідовно створює все нові передумови для розвитку і вдосконалення системи ціннісних орієнтацій. При цьому важливо підкреслити, що передумови для початку реального виконання системою ціннісних орієнтацій регулятивних функцій остаточно складається лише в юнацькому віці.

Суб'єкт, будучи динамічною системою, знаходиться в стані безперервної зміни і розвитку. У процесі розвитку суб'єктності поступово все більшого значення набувають внутрішні рушійні сили, що дають змогу особистості все більш самостійно визначати завдання і спрямованість власного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наш час у світовій психологічній науці теорія самодетермінації є одним із основних *наукових підходів* до вивчення мотивації поведінки та діяльності людини, її особистісного розвитку та психологічного благополуччя. У концепції самодетермінації на передній план висувається проблема власної активності людини, її здатність **самостійного вибору** напрямку саморозвитку. Наукові розвідки у цьому напрямку ведуться і у межах споріднених напрямків як: теорії свободи (Е. Фромм, В. Франкл, Р. Мей), теорії суб'єктності (Р. Харре), теорії самоефективності (А. Бандура), теорії самоактуалізації (А. Маслоу), часової перспективи (Ж. Нюттен), теорії "поток" (М. Чікцентміхай) та ін.

Теорія самодетермінації та *особистісної автономії* Е. Десі та Р. Раяна [3] націлена на визначення факторів, які стимулюють вроджений людський потенціал, що визначає зростання, інтеграцію і здоров'я, та на дослідження процесів і умов, що сприяють здоровому розвитку та ефективному функціонуванню індивідів, груп і співтовариств.

В контексті даного *підходу самодетермінація* означає відчуття свободи по відношенню як до сил зовнішнього оточення, так і до внутрішніх сил особистості. В працях Е. Десі та Р. Раяна вживається також поняття автономії. Особистість

вважається автономною, коли вона діє як суб'єкт, виходячи із глибинного відчуття себе. Бути автономним, означає бути самоініційованим і саморегульованим [3].

Реформування сучасної системи освіти в Україні базується на новій *постнекласичній моделі освіти*, де цінністю є розвиток потенцій і можливостей майбутнього фахівця, процес її *творчої самоактуалізації та самореалізації*.

Постнекласична система освіти утверджується на основі її інформатизації та комп'ютеризації, розвиток особистості базується на можливості вільного виходу до інформаційного простору, де самостійність виступає необхідною умовою успішних виборів та рішень. Як соціальний інститут вона слугує відтворенню та нарощуванню гуманітарного потенціалу нації.

Основними методологічними орієнтирами постнекласичної психології, як зазначає Н.В. Чепелева [10] є соціальний конструктивізм а також гуманітарна парадигма, що трактує особистість не як природний об'єкт, а як культурний об'єкт, як твір. При цьому людина розглядається як вкорінена у світ культури, з яким вона взаємодіє і з якого себе будує. Ключовим для постнекласичної психології є також розгляд особистості як творця власного життя, активного суб'єкта, не стільки формованого ззовні чи зсередини заздалегідь закладеними програмами, скільки як саморозвиваючого і самодетермінованого.

На основі схарактеризованого [9], системно-синергетичного підходу було пояснено закономірності інтеграції і структурування основних мотиваційних підсистем та особливостей утворення цілісної системи мотивації учіння майбутніх фахівців; виявлено, що психологічними механізмами самодетермінації мотивації учіння особистості, що зумовлюється синергією її дефіцитарних потреб, є прагнення до самореалізації та психологічного благополуччя особистості.

У більшості сучасних психологічних досліджень спостерігається зміщення акценту з пізнавальної парадигми дослідження на екзистенціальну, що передбачає вивчення конкретних ситуацій буття людини і цілісного їх розуміння, і на цій

основі створення можливостей для реалізації особистісної самостійності як професійно важливої якості майбутнього фахівця.

Мета статті: розкрити структурні компоненти та змістові аспекти моделі розвитку самостійності майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу. При розробці моделі розвитку самостійності майбутнього фахівця ми спиралися на *концепції особистісної свободи*, зокрема на ідеї О.І. Кузьміної [4], (свобода як рефлексія своїх віртуальних можливостей на основі її самовизначення); багаторівневу модель особистісної саморегуляції О.Р. Калітеєвської і Д.О. Леонтьєва (свобода як форма активності, що характеризується трьома ознаками: усвідомленістю, ціннісним опосередкуванням і керованістю); концепцію вільної причинності В.А. Петровського; у контексті проблематики самореалізації (В.Є. Ключко, Е.В. Галажинський) та самоставлення (Н.І. Сарджвеладзе, В.В. Столін, С.Р. Пантилеев), розуміння внутрішньої мотивації (В.І. Чирков); теорії самоорганізації складних динамічних систем (В.Г. Буданов, І.Р. Пригожин, В.С. Стьопін, Г. Хакен) тощо.

Найважливішого значення у руслі досліджуваної нами теми є *концепція особистісної свободи* Г.О. Балла, яка визначається через умови, що сприяють «гармонійному розгортанню і прояву різнобічних здібностей особистості».

Зупинимось більш детально на аналізі феномена внутрішньої свободи в працях Г.О. Балла [1], який показав обмеженість традиційних абстрактно-нормативних трактувань свободи як усвідомленої необхідності і як свободи вибору, які звужують розуміння категорії свободи і не розкривають її *психологічний зміст*.

Вважаючи свободу особистості однією з найважливіших цінностей демократичного суспільства, орієнтиром для розвитку освіти, побудови соціальної політики, Г.О. Балл конкретизує саме поняття свободи в психологічному аспекті, виділяючи дві взаємопов'язані сторони: одна, звернена

до суспільства, стосується свободи, яку воно дає або має дати індивіду; інша, звернена до особистості й стосується тієї свободи, якою ця особистість здатна опанувати і скористатися. Загалом, у науках про людину упродовж багатьох століть проблема «свободи–детермінізму» стосовно людської поведінки була однією із центральних, хоча зміст обох понять істотно змінювався. Відповідно у філософії і психології проблема свободи поставала у зв'язку з проблемами волі («свобода волі») і вибору («свобода вибору»). Навіть трактуючи свободу як «усвідомлену необхідність», як виконання свідомо взятого не себе обов'язку, керуючись внутрішніми переконаннями, все ж ігнорується праксеологічна її сторона, яку намагаються подолати в її трактуванні як «свободи вибору». Проте, справжня свобода не зводиться до свободи вибору, тому що вибір – це лише момент свободи, а екзистенціальна свобода – це не лише свобода вибору, а й свобода творчості. У зв'язку з цим, Г.О. Баллом обґрунтовується доцільність розгляду ситуацій вибору як важливих, але специфічних ситуацій людського життя. Йдеться про ситуації, коли особистість повинна зробити вибір між наявними альтернативами, оскільки відсутні об'єктивні можливості виходу за їх межі (або навіть якщо такий вихід у вигляді якогось компромісу можливий, то він «обходиться дорожче будь-якої з обраних альтернатив»). У таких ситуаціях свобода особистості знаходить вираження в обґрунтованості і рішучості здійснюваного нею вибору; в загальному ж випадку внутрішньо вільна людина прагне до творчості, створюючи тим самим «конструктивну альтернативу самого вибору» [1].

Г.О. Балл визначає свободу в її загальному сенсі як сукупність умов (і зовнішніх, і внутрішніх, якщо йдеться про психологічну свободу), що сприяють «гармонійному розгортанню і прояву різнобічних можливостей особистості», в тому числі, й шляхом подолання перешкод [1]. Розкриваючи *індивідуально-психологічні складові особистісної свободи*, Г.О. Балл виходить на категорію

активності суб'єкта, тобто на категорію суб'єкта як носія активності, і зазначає, що особистісну свободу слід пов'язувати з ще більш високими рівнями активності, де роль внутрішніх факторів у детермінації поведінки проявляється найбільш виразно.

У такому розумінні поняття «свобода» і «самодетермінація» досить близькі, зазначає Л.З. Сердюк [9]. Самодетермінація на психологічному рівні пояснює власне «механізми» свободи. У проблемі самодетермінації саме й висувається на передній план проблема власної активності людини, її здатність самостійного вибору напряму саморозвитку.

Головною *особливістю психологічно вільної особистості* Г.О. Балл вважає здатність свідомого використання нею власних *інструментальних* властивостей для реалізації своєї спрямованості та в подоланні перешкод в реалізації цієї спрямованості. Важливими мотиваційними рисами вільної особистості є домінуюча роль потреби в самоактуалізації.

Звертаючись до *інструментальної* сторони особистісної свободи, Георгій Олексійович зазначає на важливості «*умінь саморегуляції діяльності*», що засновуються на рефлексивних механізмах мислення; компетентності (здатності особистості справлятися з задачами, важливими для певної сфери діяльності; реалістичності та неупередженості сприйняття світу, відкритості новому досвіду і спрямованість на пошук істини; якостях, що сприяють самореалізації особистості, – виражають цілісність та гармонійність особистості, та пов'язані з вольовою активністю особистості і сприяють подоланню перешкод в реалізації цілей.

Соціально-психологічними складовими особистісної свободи Г.О. Балл вважає: діалектичну єдність автономії особистості та її входження в деяку спільність; одночасне включення особистості в різні спільності; готовність поважати інших, що пов'язана з повагою до себе; оволодіння соціокультурними нормами та формування власних «особистісних норм».

Визначені складові характеризують світоглядну позицію особистості, що виражається у власному цілісному світорозумінні і створюють ціннісну основу свободи, відрізняючи позитивну «свободу для» від негативної «свободи від». Ціннісна основа свободи, звичайно, пов'язана з буттєвими цінностями за А. Маслоу [8], їх особливою роллю і механізмами функціонування.

Процес розвитку самостійності майбутнього фахівця ми розглядаємо не лише в рамках детермінації певними чинниками, а враховуємо концепції самодетермінації, згідно з якими для особистості студента характерною є самодетермінована активність. Як результат взаємодії із соціальним і культурним середовищем формуються певні особистісно-характерологічні стереотипи для ефективного впорядкування досвіду міжособистісних стосунків, співпраці та авторських вчинків [9].

Вітчизняний досвід дослідження проблеми самодетермінації особистості, насамперед, пов'язаний з працями Г.С. Костюка, який ввів в науковий обіг поняття «саморух», яке розглядається як елемент психічного розвитку й саморозвитку, вбачаючи під саморозвитком «процес безперервного саморуху, постійного самооновлення через перебудову, переструктуруацію внутрішніх, особистісних структур, їхніх співвідношень, взаємовпливів і вдосконалення взаємодії з оточуючим середовищем» [5].

Активність на рівні особистості орієнтована на соціальні норми, очікування, інтерперсональні взаємини, а отже, особистісному рівню активності властива взаємодія із соціумом. Саме аспект міжособистісних відносин та якість взаємодії виступає ключовим механізмом розвитку самостійності майбутнього фахівця. Самостійність, хоч і визначається багатьма підходами як здатність без сторонньої допомоги виконувати певні види діяльності, водночас глибинно виток її становлення у ранньому дитячому *досвіді взаємин* із найближчим соціальним оточенням, передусім із матір'ю. Як відомо у теоріях сепарації [7]. Якщо у пер-

ший рік життя дитини не створено якісний взаємозв'язок з тих чи інших причин, то у підлітковому віці мати не дає можливості реалізувати прагнення до самостійності дитини, а намагається невротично чіплятися за неї, що не є виправданим у цьому віці. Відтак ці тенденції зберігаються і у студентському віці, що відповідно викликає труднощі у реалізації освітнім середовищем методів, технік, прийомів самостійної роботи, оскільки не сформовано особистісний компонент самостійності, який стосується здатності бути у взаємозалежних стосунках з іншими, а не впадати у крайнощі – бути співзалежним чи протизалежним. Для розвитку самостійності вирішальне значення має ранній дитячий досвід, стиль життя у дошкільному віці, який позначається на складових особистісних структурах. Лише після їх розуміння та усвідомлення студент має змогу визначити напрям подальшої роботи з самопізнання та саморозвитку.

Результати теоретичного вивчення існуючих підходів щодо розвитку самостійності майбутнього фахівця, та власні результати проведених емпіричних досліджень у цьому напрямку дали підстави до побудови процесуальної моделі в основі якої складові суб'єктного досвіду, компоненти розвитку самостійності: когнітивний, інтерактивний, особистісно-рефлексивний, операційний. Основними блоками є: мотиваційний (хочу), теоретичний (знаю), практичний (вмію). Розглянемо їх більш докладніше.

Основними блоками запропонованої моделі розвитку самостійності майбутнього фахівця є: мотиваційний, теоретичний, практичний блоки. Єдність, взаємозв'язок і взаємообумовленість цих блоків визначає цілісність самостійності як системної якості особистості майбутнього фахівця.

Мотиваційний блок виступає у вигляді пускового механізму активізації психіки, її налаштування та мобілізацію на майбутню діяльність, виступає передумовою для функціонування самостійності та включає характеристики ставлення студентів до змісту навчально-професійної діяльності. У межах цього

блоку вивчалися особливості внутрішньої та зовнішньої мотивації як детермінанти самостійної поведінки, що визначають позитивну емоційну налаштованість на виконання різних видів діяльності, які пов'язані з ініціативністю та відповідальністю.

Теоретичний блок інтегрує у собі знання, установки, переконання, ціннісні орієнтації студентів, їх задіяність у різних видах та формах самостійної роботи, які реалізуються у рамках практичних, семінарських та лабораторних занять, що проводяться у формі тренінгів, ділових ігор, кейсових методів, проектів тощо.

Практичний блок передбачає оволодіння студентами відповідними вміннями та навичками, що необхідні для практичної реалізації особистісної самостійності через розкриття наявних ресурсів суб'єктного досвіду та внутрішнього потенціалу майбутнього фахівця, які відображають наступні здатності: самодетермінації, самоорганізації, самоконтролю, прийняття самостійних рішень, самореалізації.

Теоретичний аналіз особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців показав широке розмаїття наукових підходів і концепцій, які на певних етапах розвитку суспільства визначали відповідну парадигмальну спрямованість, яка відображала специфіку розвитку самостійності фахівця у певний період. Так, підготовка фахівців у ХХ сторіччі базувалася на основі знанневої та діяльнісної парадигм. В той час як починаючи з другої половини цього сторіччя і по теперішній час у сучасній освіті реалізується особистісно-орієнтований підхід, який активізував суб'єктну концепцію підготовки фахівців, яка для розуміння процесу розвитку особистісної самостійності останніх є однією із провідних.

Вивчаючи самостійність з точки зору становлення суб'єктності досвіду майбутнього фахівця, необхідно враховувати передусім наступні його складові: *досвід цінностей* (пов'язаний із формуванням інтересів, моральних норм, ідеалів, переконань, особистісних переваг); *досвід співпраці* (розвиток умінь

здійснювати, налагоджувати співпрацю, взаємодію, реалізувати спільну діяльність); *досвід звичної активності та рефлексії* (здатність до самоаналізу, самопізнання, саморозуміння та самодетермінації, самовизначення щодо умов діяльності, готовність докладати вольових зусиль для досягнення успіху, здатність до самозміни у відповідності до нових вимог виконання навчально-професійної діяльності); *досвід набутих умінь і навичок* (включає вміння, пов'язані із можливостями здійснення вільного вибору та прийняттям важливих рішень у процесі предметно-перетворювальної діяльності, навички саморегуляції).

Розвиток самостійності майбутнього фахівця, за нашим переконанням, надзвичайно складний та багатогранний процес, який складно вписати в межі якогось одного з методологічних підходів: особистісного, діяльнісного, ціннісного та ін. Тому на етапі процесу професійної підготовки варто враховувати ті зміни та пріоритети в освіті, які є на сучасному етапі культурно-історичного розвитку суспільства, що відповідно визначає і вимоги соціуму як до професії в цілому так і до професійно важливих якостей майбутнього фахівця, у тому числі і до самостійності як особистісної якості.

Освітньо-науковий процес у сучасній вищій школі здійснюється на засадах компетентнісного, системного, інтегративного підходів із застосуванням інноваційних, інтерактивних технологій, що визначає гуманістично-творчий стиль суб'єкт-суб'єктної взаємодії, дослідницький характер навчання майбутніх фахівців.

Суб'єкт, будучи динамічною системою, знаходиться в стані безперервної зміни і розвитку. У процесі розвитку суб'єктності поступово все більшого значення набувають внутрішні рушійні сили, що дають змогу особистості все більш самостійно визначати завдання і спрямованість власного розвитку. Система ціннісних орієнтацій людини виступає в якості регулятора і механізму такого

розвитку, визначаючи форму реалізації намічених цілей. У свою чергу, досягається рівень розвитку суб'єктності послідовно створює все нові передумови для розвитку і вдосконалення системи її ціннісних орієнтацій. При цьому важливо підкреслити, що передумови для початку реального виконання системою ціннісних орієнтацій всіх своїх регулятивних функцій остаточно складається лише в юнацькому віці.

Принципова новизна психології суб'єкта полягає головним чином у трьох основних положеннях: значне розширення уявлень про зміст активності як чинника детермінації психіки; переході від мікросемантичного до макроаналітичного методу пізнання психічного; цілісному системному характері дослідження динамічного, структурного і регулятивного планів аналізу психології суб'єкта (Брушлинский, 1991; Знаков, 2005).

Ми розглядаємо самостійність як сукупність ресурсів та компетенцій особистості майбутнього фахівця. Ресурси особистості як своєрідна база для створення динамічних (ключових компетенцій) процес формування яких у практиці підготовки майбутнього фахівця виглядає наступним чином: вивчення та аналіз наявних ресурсів інтегрованої структури особистості (суб'єктний досвід); розвиток нових конкурентних переваг інтегрованої особистісної структури (виявлення раніше невідомих суб'єкту потенційних можливостей, які усвідомлюються і у результаті поступово реалізуються у практику самоздійснення); кристалізація ключових компетенцій інтегрованої структури (світоглядної, комунікативної, розвивальної, інструментальної). Так відбувається процес перетворення ресурсів інтегрованої структури (суб'єктного досвіду) на ключові компетенції, важливі для розвитку самостійності майбутнього фахівця.

Теоретичні підходи до вивчення самостійності як особистісної якості доводять вплив саморозуміння на розвиток самостійної діяльності, що виявляється у прагненні проявити себе, свої можливості та переваги. А вивчення діяльнісної та особистісної

самостійності здійснюється на основі нової властивості - суб'єктності. Саме із розвитком суб'єктності особистість знаходить деяку незалежність від впливу обумовлених природою особистісних якостей і від впливу соціального тиску.

У руслі нашого дослідження одним із найважливіших є особистісно-рефлексивний (представлений сукупністю складових елементів самостійності як системної якості майбутнього фахівця: автономність, цілеспрямованість, психологічне благополуччя та ін.) та інтерактивний компоненти. Ми виходимо з того, що існуючі підходи до вивчення самостійності у студентському віці більше уваги приділяють методичним прийомам та формам організації самостійної роботи без урахування глибинних особистісних чинників розвитку самостійності майбутнього фахівця.

Також недостатньо уваги приділяється інтерактивному компоненту, який характеризує змістові та процесуальні характеристики взаємодії як чинника самостійності, що виражається у здатності вибудовувати оптимальні психологічні межі та конструювати особистісний простір для самореалізації.

Структура феномена самостійності включає також когнітивний компонент, який включає знання, цінності, установки, особистісні переконання щодо самостійності, які вимірювались за допомогою авторської методики «Переконання про самостійність» (ППС), яка містить ряд тверджень щодо природи самостійності – набутої («Самостійність є набутою якістю особистості», «Розвитку самостійності сприяє середовище ВНЗ») або вродженої («Самостійність є вродженою якістю особистості»).

Операційний компонент представлений уміннями та навичками необхідними для реалізації самостійної діяльності, що включає особистісно-поведінкові аспекти самостійності (автономність, незалежність, самодетермінованість).

Як засвідчив аналіз літературних джерел стосовно вивчення різних компонентів самостійності найбільш значимими є мотиваційний та вольовий компоненти, менше значення мають когнітивний та емоційний компоненти. Ми враховуємо ці

результати дослідження і відповідно більше уваги приділяємо саме мотиваційним та операційним аспектам самостійності майбутнього фахівця. Водночас враховуючи, що самостійність також пов'язується із мислительною діяльністю, з мотивами діяльності, з добровільністю, свободою вибору. Діяльність особистості багатогранна, тому необхідно сприяти становленню самостійності майбутнього фахівця в цілому, у всіх її проявах. Тобто підходити до розвитку даної якості системно виходячи із змістового наповнення усіх її компонентів.

Висновки. Виходячи із наведених вище підходів до розуміння психології розвитку самостійності майбутнього фахівця сутність самостійності визначається як складна інтегративна якість особистості, яка характеризується рівнем усвідомленості, автономності, ціннісним ставленням до себе та інших, свободою та незалежністю з одного боку, а також відповідальністю та рішучістю з іншого боку, гнучкістю, креативністю. Самостійна особистість здатна орієнтуватися більше на ресурси та власний внутрішній потенціал, аніж на зовнішні перешкоди на шляху до самореалізації. Самостійність визначає незалежність, яка формує відчуття особистістю свого «Я». Через самостійність виявляється життєва позиція, прагнення особистості проявити себе в діяльності завдяки сформованості відповідних умінь і навичок.

Самостійність відіграє роль пускового механізму самовизначення особистості. Самостійна людина володіє внутрішнім потенціалом постійного активного вибору, а отже, і самовизначення в різних життєвих і професійних ситуаціях. Таким чином, самостійність набуває ознак провідної лінії орієнтації особистості в оточуючому світі, у самій собі, у своїй професії.

Список використаних джерел

1. Балл Г.А. Психологическое содержание личностной свободы: сущность и составляющие // Г.А. Балл // Психологический журнал. — 1997. — Т. 18. — № 5. — С. 7-19.

2. Брушлинский А.В. Проблемы психологии субъекта. // А.В. Брушлинский. Москва. Институт психологии РАН. 1994 г., 109 с.
3. Deci E. L. A motivational approach to self : Integration in personality / E. L. Deci, R. M. Ryan // Nebraska Symposium on Motivation : Vol. 38. Perspectives on motivation / [ed. R. Dienstbier]. – Lincoln : University of Nebraska Press, 1991. –Р. 237 – 288. 24.
4. Кузьмина, Е. И. Психология свободы. Теория и-практика [Текст]: Учебное пособие / Е. И. Кузьмина. - СПб.: Питер, 2007. — 335 с.
5. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии / Г.С. К.Костюк // Методологические и теоретические проблемы психологии. — М., 1969.
6. Леонтьев Д.А. Понимание смысла и смысл понимания / Д.А. Леонтьев // Понимание: опыт мультидисциплинарного исследования / Под ред. А.А. Брудного, А.В. Уткина, Е.И. Яцуты. – М.: Смысл, 2006. – С. 20 – 27.
7. Малер М., Пайн Ф., Бергман А. Психологическое рождение человеческого младенца: симбиоз и индивидуация. — М., Когито, 2011.
8. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу ; пер. с англ., предисл. Г. А. Балла. – К. : Изд-во Ин-та психологии, 1994. – 51 с. – (Психопедагогика и методология науки ; вып. 4).
9. Сердюк Л. З. Особистісний модус самореалізації майбутніх фахівців / Л. З. Сердюк // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун-т. менедж. освіти НАПН України; редкол.: О. Л. Ануфрієва [та ін.]. – Вип. 10(23) / голов. ред. В. В. Олійник. – К.: АТОПОЛ, 2014. – С. 239-248. <http://lib.iitta.gov.ua/5126/>
10. Чепелева Н.В. Самопроекування особистості в дискурсивному просторі / Наталія Василівна Чепелева // Наукові студії із соціальної та політичної психології. Збірник статей. – Випуск 31 (34). – К.: 2012. – С. 12 – 20.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Ball G.A. Psihologicheskoe sodержanie lichnostnoj svobody: sushhnost' i sostavljajushhie / G.A. Ball // Psihologicheskij zhurnal. — 1997. — T. 18. — № 5. — S. 7-19.
2. Brushlinskij A.V. Problemy psihologii subekta. // A.V. Brushlinskij. Moskva. Institut psihologii RAN. 1994 g., 109 s.
3. Deci E. L. A motivational approach to self : Integration in personality / E. L. Deci, R. M. Ryan // Nebraska Symposium on Motivation : Vol. 38. Perspectives on motivation / [ed. R. Dienstbier]. – Lincoln : University of Nebraska Press, 1991. –P. 237 – 288. 24.
4. Kuz'mina, E. I. Psihologija svobody. Teorija i-praktika [Tekst]: Uchebnoe posobie / E. I. Kuz'mina. - SPb.: Piter, 2007. — 335 s.
5. Kostjuk G.S. Princip razvitija v psihologii / G.S. K.Kostjuk // Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii. — M., 1969.
6. Leont'ev D.A. Ponimanie smysla i smysl ponimaniya / D.A. Leont'ev // Ponimanie: opyt mul'tidisciplinarnogo issledovanija / Pod red. A.A. Brudnogo, A.V. Utkina, E.I. Jacuty. – M.: Smysl, 2006. – S. 20 – 27.
7. Maler M., Pajm F., Bergman A. Psihologicheskoe rozhdzenie chelovecheskogo mladenca: simbioz i individuacija. — M., Kogito, 2011.
8. Maslou A. Samoaktualizacija lichnosti i obrazovanie / A. Maslou; per. s angl., predisl. G. A. Balla. – K. : Izd-vo In-ta psihologii, 1994. – 51 s. – (Psihopedagogika i metodologija nauki ; vyp. 4).
9. Serdjuk L. Z. Osobistisnij modus samorealizacii majbutnih fahivciv / L. Z. Serdjuk//Visnik pisljadiplomnoї osviti: zb. nauk. pr./ Un-t. menedzh. osviti NAPN Ukraїni; redkol.: O. L. Anufrieva [ta in.]. – Vip. 10(23)/ golov. red. V. V. Olijnik. – K.:ATOPOL, 2014. – S. 239-248. <http://lib.iitta.gov.ua/5126/>

10. Chepeleva N.V. Samoproektuvannja osobivosti v diskursivnomu prostori / Natalija Vasilivna Chepeleva // Naukovi studii iz social'noi ta politichnoi psihologii. Zbirnik statej. – Vipusk 31 (34). – K.: 2012. – S. 12 – 20.

Pavliuk, M.M. The model of development of future specialists' self-dependence. *The article describes approaches to understanding of psychological development of future specialists' self-dependence. Self-dependence is defined as a complex personal integrative quality, characterized by self-awareness, autonomy, value attitude towards oneself and others, freedom and independence on the one hand, and responsibility and determination on the other hand, flexibility and creativity.*

The model of development of future specialists' self-dependence is presented; it includes personal experience and such components of self-dependence development as cognitive, interactive, personally reflexive, operational ones. The following blocks of the proposed model of self-dependence development are described: motivational, theoretical, practical. The unity, interconnection and interdependence of these blocks define self-dependence integrity as the systemic personal quality of future specialists.

It has been concluded that development of future specialists' self-dependence is an extremely complex and multi-sided process, examined within the framework of several independent methodological approaches: personal, activity, axiological, as well as within integrated approaches: subjective-existential, system-synergetic, resource-competent.

The article emphasizes that self-dependence can become an actuation mechanism of personal self-determination. A self-dependent person has an internal power to make constantly active choices, to be self-determined in various life and professional situations.

Key words: *personal self-dependence, model of development, personal agency, self-awareness, freedom, initiative.*

Відомості про автора

Павлюк Марія Михайлівна, доцент кафедри психології МАУП, м. Київ, Україна

Pavliuk, Mariia Mykhaylivna, Ph.D of Psychology, Associate Professor, of the Department Psychology, Interregional Academy of Personnel Management (IAPM), Kyiv, Ukraine

E-mail: maksiola@gmail.com

УДК 159. 923

Рябовол Т.А.

**ЧАСОВА ПЕРСПЕКТИВА- УМОВА РОЗВИТКУ ФУНКЦІЇ ПРОГНОЗУ В
СТАРШОМУ ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**

Рябовол Т.А. Часова перспектива – умова розвитку функції прогнозу в старшому підлітковому віці. У статті представлено результати емпіричного дослідження впливу часової перспективи випускників сучасної школи на їхню здатність прогнозувати власне життя. Виявлено особливості часової перспективи та здатності до прогнозування притаманні сучасним старшокласникам. Експериментально підтверджено існування зв'язку прогностичної функції та часової перспективи у молодих людей. Розглянуто вплив часової перспективи на розвиток здатності прогнозувати, планувати та конструювати своє життя. Виявлено різницю цього зв'язку у старшому підлітковому та молодшому юнацькому віці. Дослідженням підтверджено, що відсутність або слабкість цих умінь викликають складні переживання для неформованої особистості в ситуації кардинального вибору. З допомогою експерименту виявлено якісні характеристики сприймання та осмислення минулого і теперішнього та очікувань від